

УДК 378:371.4

МОВНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР У ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Н. Г. Омелян-Скурта, асист.

Ключові слова: мовне виховання, національне виховання, глобалізація, поліетнічне суспільство, мовна картина світу, мовна політика, європейська інтеграція, Болонський процес.

Постановка проблеми. У контексті приєднання України до Болонського процесу та європейського мовного простору необхідно під іншим ракурсом поглянути на виховний процес у вищій школі, виявити та проаналізувати проблеми, що постають, з огляду на обраний країною напрям гуманістично-інноваційної освіти та виховання. Переорієнтація нашого суспільства на гуманістичний розвиток людини зумовила якісно нові вимоги і до виховного процесу у вишах. Існуючі підходи до виховання в освітніх закладах України не повністю задовольняють потреби сьогодення. Тому і надалі триває пошук різноманітних шляхів і засобів виховання національно-мовної особистості.

Аналіз публікацій. До вищезазначеного питання неодноразово зверталися та будуть звертатися мовознавці, філософи, історики, соціологи, психологи. На особливу увагу заслуговує робота Пилипа Селігея «Мовна свідомість. Структура, типологія, виховання» [8]. Цікавою є робота Івона Больмана «Мовні війни в Європі. Європейська хартія регіональних або меншинних мов» [2], у якій детально розглядається питання виникнення міжетнічних конфліктів на підґрунті спекуляцій мовними проблемами та аналізується питання функціонування мов меншин у європейському просторі, що є актуальним у світлі взятого державою курсу на євроінтеграцію. Намагатимемось також долучитися до питань, які постають перед викладачами та студентством у світлі нових змін.

Проблема вдосконалення навчально-виховного процесу є завжди актуальною, і вимоги до його якості постійно зростають. Особливо це стосується тих ситуацій, коли змінюються цілі навчання, виховання, а відповідно до них – зміст і методи, шляхи і засоби забезпечення позитивних результатів. Зараз навчально-виховний процес повинен бути спрямований перш за все на формування та виховання національно-мовної особистості – освіченої, високоінтелектуальної людини. Українському суспільству в даний час потрібні енергійні, грамотні, професійно підготовлені, підприємливі, висококультурні фахівці, що зможуть визначити нові стратегії розбудови нашої держави, застосувати різноманітні форми соціальних технологій. Високий рівень культури такої людини, патріота, у свою чергу, неможливий без виховання культури мови, відчуття краси слова і поваги до нього. Недарма І. І. Огієнко, якого називають найвидатнішим сподвижником українського відродження, наголошував: «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання...».

Вагомою перевагою вітчизняної системи освіти було, залишається і, сподіваюсь, залишиться органічне поєднання освіти та виховання. Саме мовна культура викладача (як приклад) є тим найпотужнішим фактором, який формує загальну культуру майбутніх фахівців. Людина не народжується особистістю, а нею стає. І першочергове завдання кожного викладача (наставника) – допомогти творчо розвиватися студентській молоді.

Мета статті – визначення пріоритетних напрямів та вдосконалення механізмів реалізації національно-мовного виховання з огляду на державну мовну політику та курс на європейську інтеграцію. Об'єктом дослідження є національно-мовне виховання з огляду на поліетнічність та багатомовність, предметом – виховання мовної особистості через сприйняття і розуміння концептуальної картини світу.

Виклад матеріалу. Що ж таке мовне виховання?. У першу чергу – це виховання мовної особистості на ґрунті рідної мови, на основі мовних знаків національної культури. Мовне виховання не обмежується рамками шкільної освіти чи освіти у ВНЗ, а триває доти, доки є чинною мовна діяльність людини. Важливо зазначити, що метою і змістом мовного виховання є вироблення свідомого ставлення до питань мовної культури, мовної політики. Це і набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування особистісних рис громадян, моральної, правової та естетичної культури.

Правдивим є твердження, що мови – це справді продукти людської діяльності. Вони слугують підґрунтям для національних рухів, але водночас залежать від результатів національно-державного будівництва. Коли йдеться про багатонаціональну державу, то питання мовної політики ... є одним із складників поступу до стабілізації суспільства, формування єдності поліетнічного народу, досягнення міжнаціональної згоди.

Мову потрібно розглядати як явище водночас соціальне й індивідуальне, бо вона обслуговує і кожну окрему людину (внутрішня функція), і суспільство в цілому (зовнішня функція). Ці функції є невіддільними, адже мова заповнює як внутрішній світ однієї людини, так і спрямовується у соціальний світ людей. Таким чином забезпечується єдність одного із цілим – індивіда із суспільством. Мова має властивість накопичувати досвід та встановлювати зв'язки між минулим, сучасним і майбутнім народу.

Принагідно слід звернути увагу на такі важливі ідентифікаційні та державні функції, що мова може виконувати й виконує:

- регулятивну – за допомогою мови регулюються стосунки між людьми у суспільстві, узгоджуються їхні інтереси, видаються закони, нормативні акти, здійснюється однозначне їх тлумачення;

- суспільно-виховну – через мову утверджуються певні моральні цінності в суспільстві, виробляються поняття про позитивні і негативні якості, про добро і зло, формується громадська думка;

- акумулятивну – мова дає змогу нагромаджувати й узагальнювати життєвий досвід, набутий народом як у даний час на всій території, так і протягом попереднього свого історичного існування, створюючи таким чином умови для подальшого духовного і матеріального розвитку;

- вирівнювальну – завдяки мові певна інформація, певні знання стають набутокм широкого кола людей, дедалі зростає культурний та інтелектуальний рівень усього суспільства, його творчі можливості;

- етноідентифікаційну – дозволяє розпізнати за мовою етнонаціональну групу чи її окремого представника [4].

Слова Бодуена де Куртене про те, що «у мові, як загалом у природі, все живе, все рухається...», підтверджуються тими процесами, які визначають мовну ситуацію у світі. Поступове звільнення від залежності характеризувалося появою більшої кількості національних держав, а, відповідно, державних і офіційних мов. Тільки у Європі з 1815 р. (13 мов) до 1945 р. (35 мов) їх кількість збільшилась майже утричі. Такий же процес відбувається і на інших континентах. А з поступовим переходом людства до інформаційного суспільства питання про роль мови як основного засобу соціальної взаємодії та взаємовплив мов набувають першочергового значення.

Майже в усіх вишах України навчаються іноземні студенти, які є носіями різних мов, різних культур і традицій. Багатомовність стає невід'ємною частиною студентського життя. Українського студента потрібно ознайомити з підвалинами цього поняття, допомогти толерантно ставитися до представників різних націй та різних мов. Виховуючи любов до рідного, прищеплюємо повагу до чужого. Як тут не згадати Т. Г. Шевченка!

Зазвичай багатомовність розглядають у межах однієї країни чи всієї земної кулі. Дослідники розрізняють країни, де існує чітка мовна більшість та одна або багато меншинних мов, і країни, де тільки і є меншинні мови без більшості. Перша модель домінує в Європі та в нових європейських державах. Як приклад – Європа із трьомастами мовами і Нігерія із чотирмастами, які більшістю є рідними тільки в цій країні. Попри багатомовність народів, необхідно вибудовувати якість мовні мости між ними, мости між носіями мов. Виникає проблема вибору – які мови в цьому допоможуть. Питання доволі болюче, бо сильніші, розвиненіші та прогресивніші мови можуть витискувати слабкі подекуди аморальними і нелюдськими методами терору як то етногеноциду чи інтелектогеноциду. Можна згадати часи, коли з багатонаціонального Радянського Союзу формували єдиний «радянський народ». Головними чинниками консолідації виступали єдина ідеологія, соціальна уніфікація і домінування російської мови, а також спланована стратегія, яка в етнології одержала назву лінгво-етнічної міксації (постійне виміщування людей з метою зменшення питомої ваги корінного населення). Історичні факти вказують, що такі дії можуть призвести до зникнення як мови асимілятора, так і самого асимілятора [9]. Провідники подібних ідей повинні про це

пам'ятати. Мовні війни велись і ведуться, що викликає до нестабільності та смуту, як зазначав Н. Макіавеллі, і студентство вряди-годи втягується в них [5].

Сучасна мовна ситуація характеризується тим, що, незважаючи, на велику кількість мов світу (близько шести тисяч, якими послуговується людство на п'яти континентах), спостерігається тенденція до значного поширення п'яти – семи так званих світових мов. Серед них виділяють англійську, іспанську, французьку, арабську, португальську та російську. Ці мови є національно негомогенними, тобто розподіляють свої функції, обслуговуючи різні нації і різні культури. Мовець повинен розглядати знання цих мов як необхідну реальність та інструмент для досягнення певних шаблів професіоналізму. З огляду на вищезазначене, молодь повинна розуміти, що власна мова буде виступати гарантом збереження національно-культурної ідентичності.

Світове співтовариство через міжнародні організації захищає ідею збереження всіх існуючих мов, навіть тих, що не мають офіційного статусу у державі, бо є мовами етнічних меншин. ЮНЕСКО та Рада Європи неодноразово приймали відповідні резолюції. Європейська хартія регіональних мов та мов національних меншин передбачає можливість використання цих мов як засобу офіційного спілкування на регіональному рівні. Європейський Союз фінансує спеціальний проект «Меркатор», основним пріоритетом якого є підтримка мов етнічних меншин у різних країнах Європи.

Такі кроки є не випадковими, адже концептуальна картина світу завжди рухливіша, ніж мовна. Звичайно ж, кожна етнокультура має спільне і відмінне щодо інших етнокультур. Виявити це можна через мережу понять, яка утворює концептуальну базу будь-якої мови. Прослідковується схожість мовної і концептуальної картин світу. Однак повної тотожності між ними не існує, бо концептуальна картина світу змінюється швидше під впливом позамовних факторів, наприклад, соціально-історичних [1]. Як правило, виникнення нових реалій зумовлює появу нових концептів. Для розв'язання цієї проблеми використовуються або власні ресурси, або запозичення. За приклад можна взяти угорську мову, представники якої, опинившись у центрі Європи, відчули потребу у розвитку всіх наук. Їх сприйняття світу було сформоване тими умовами, які сприяли заняттям рибальством, мисливством, оленярством, бо цим займалися їхні предки – ненці. Змінена концептуальна картина їхнього світу вимагала зміни мовної картини, інакше вони були б асимільовані іншими народами.

Мовна ситуація у світі стає динамічнішою і складнішою. Майже в одному місці можуть існувати різні мови з різним культурним минулим і сьогоденням. Наприклад, на будь-якій вулиці французького міста панує французька мова, але, зайшовши до крамниці, яку тримає арабомовна родина, почує арабську. Причому інколи цією мовою будуть спілкуватися не тільки ті, для кого вона є рідною, але навіть деякі франкомовні громадяни, які живуть поруч і за роки свого життя вивчили декілька фраз арабською. Вірогідно, що і за прилавком буде стояти людина, яка спілкується обома мовами. Як правило, використання тієї чи іншої мови у спілкуванні не викликає конфліктів. Звичайно, міжетнічні стосунки, у тому числі й мовні, ще не досягли повної гармонії навіть у цивілізованих країнах. Зокрема, представники західноєвропейських країн часто скаржаться на недостатню інтеграцію деяких етнічних груп. Звісно, причиною тут є не мова, адже абсолютна більшість складається з білінгвів та мультилінгвів, які повсякденно переключаються з однієї мови на іншу залежно від ситуації спілкування (родина, побут, робота, навчання, адміністрація тощо). Якщо перші дві сфери закріплюються за рідною мовою, то решта обслуговується однією-двома європейськими. То реальною причиною міжетнічних конфліктів виступають чинники не мовного, а політичного і соціального плану. Рівень толерантності також відіграє ключову роль за таких умов.

Сьогодні і Україна, й українська молодь є прикладом для інших колишніх радянських республік, оскільки вона характеризується толерантністю в мовних питаннях. В Україні можна звернутися на вулиці із запитанням, отримати відповідь іншою мовою, і при цьому ніхто не почуває себе ображеним. У процесі мовної виховної роботи необхідно тактовно торкатися мовних питань, адже так їх будуть розглядати і наші студенти.

Питання культури мови вбирає в себе формування у студентської молоді поваги й пошани до рідної мови, мов інших народів, культури міжособистісних стосунків. До серця студента необхідно доносити (на власному прикладі) інформацію про те, що знання багатьох мов – це чудово. Поваги заслуговують усі мови, бо немає мов кращих чи гірших. Але знати й шанувати мову рідного народу, знати державну мову й послуговуватися нею – це не тільки обов'язок, а й найперша потреба кожної справді культурної людини.

Отже, наразі сучасне суспільство є поліетнічним, а тому, породжуючи багатомовність, вимагає діалогу. Якщо більшість гарантує права і свободи меншості, включаючи право на задоволення своїх мовних і культурних інтересів, а меншість, у свою чергу, поважає право більшості на проведення своєї власної культурної і мовної політики, тоді виникає гармонія у суспільстві. За умови толерантного ставлення до потреб кожного на рівні державного управління можливо вибудувати громадянське суспільство.

Адже не забуваймо, що спільна мова є одним із головних факторів, які забезпечують солідарність населення та стабільність держави, особливо у багатомовному суспільстві.

Об'єктивні закономірності формування і функціонування нації єдині для всіх народів. Під впливом своєрідності об'єктивно-суб'єктивних чинників цей процес має в кожній країні свої специфічні особливості. Мовна політика ЄС повною мірою охоплює їх. Адже ці особливості відображаються в національному і проявляються на рівні культурного розвитку, зокрема, в головному його компоненті – мовному просторі. Наповнення мовного простору новою інформацією відбувається через мовні контакти. Мовна взаємодія, особливо в поліетнічному соціумі, стає базою для спілкування носіїв різної історичної пам'яті. Мовний простір є інтегральним феноменом, що характеризує людське буття у визначеному місці існування.

Активність Євросоюзу у мовній сфері отримала концентроване вираження в концепції мультилінгвізму, яка є і політичним гаслом, і програмою дій ЄС. Декларується, що метою Євросоюзу у мовній сфері є збереження мовної різноманітності та сприяння оволодінню іноземними мовами громадянами ЄС. Створена у 2008 р. Єврокомісією Група високого рівня з мультилінгвізму (Commissions High Level Group on Multilingualism) так визначила поняття багатомовності:

- співіснування різних мовних спільнот усередині однієї географічної або геополітичної зони або політичної спільноти;
- здатність суспільств, інститутів, груп та індивідів регулярно спілкуватися більше ніж однією мовою.

Із впевненістю можна констатувати, що всередині Європейського Союзу зростає розуміння того, що зростаючий рівень економічної, соціальної та культурної інтеграції вимагає більшого рівня лінгвістичної гармонії. Адже на досягнення цієї мети спрямована політика у сфері навчання іноземних мов, яку можна виділити як окремий напрям мовної політики ЄС. Сприяння вивченню іноземних мов у Союзі вже давно стало окремим напрямом діяльності Єврокомісії, що має свою назву – Language Learning Policies.

Вивчення двох іноземних мов стало пріоритетом у новій розрахованій на 2009 – 2011 рр. програмі ЄС щодо співробітництва у сфері освіти та тренінгів, яка була прийнята у червні 2009 р. на засіданні Ради міністрів освіти держав-членів ЄС.

Оскільки мова є явищем і соціальним, і індивідуальним одночасно, то тільки вона має властивість накопичувати досвід та встановлювати зв'язки між минулим, сучасним та майбутнім народу, а як мова політична – властивість впливати на почуття людей.

Висновок. Аналіз сучасного суспільства вказує, що воно є поліетнічним та багатомовним, а, отже, вимагає діалогу. Щільне коло, яке утворюється між студентом та викладачем, куратором та групою, повинне ставати дедалі комфортнішим. Сьогодні молодь інша, її треба почути, підтримати, вміло направити. За умови розуміння відповідних суспільних процесів навряд чи зможемо почути від нашого вихованця, що людина, яка говорить польською – поляк, яка говорить німецькою – німець, а яка говорить українською – «націоналіст». Любов і відданість до своєї країни вимірюється не стовідсотковим знанням мови та історії (що було б також добре), а усвідомленням того, що ти можеш корисного зробити, як прославити рідну землю.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Альтерматт У.** Етнонаціоналізм в Європе / У. Ультерматт. – М. : Російськ. гуман. ун-т, 2000. – 367 с.
2. **Больман І.** Мовні війни в Європі. Європейська хартія регіональних та меншинних мов / І. Больман – К. : К.І.С., 2007. – 286 с.
3. **Ковальова Т. В.** Державне регулювання мовних відносин в умовах глобалізації / Т. В. Ковальова // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2. – С. 132 – 138.

4. **Куць О. М.** Мовна політика в державотворчих процесах України: навч. посіб. О. М. Куць – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 275 с.
5. **Макиавелли Н.** Государь / Н. Макиавелли – М. : АСТ, 2002. – 704 с.
6. Мала енциклопедія етнодержавства / НАН України; Редкол. : Ю. І. Римаренко. – К. : Генеза, 1996. – 942 с.
7. Рідна мова плюс ще дві // Євробюлетень. – Березень. – № 3. – 2008.
8. **Селігей Пилип.** Мовна свідомість. Структура, типологія, виховання. – К. : Вид. дім «КМА», 2012. – 120 с.
9. **Ткаченко О.** Українська мова і мовне життя світу / О. Ткаченко – К. : Спалах, 2004. – 271 с.
10. **Чередниченко О. І.** Мови і переклад у сучасному світі. Мовні і концептуальні картини світу / О. І. Чередниченко // Вісник Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія. – 2002. – Вип. 32. – С. 5 – 9.
11. A New Framework Strategy for Multilingualism // www.ec.europa.eu.
12. Commission Working Document. Report on the implementation of the Action Plan «Promotion language learning and linguistic diversity» // http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/com554_en.pdf.
13. Europeans and their Languages [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/publik_opinion/archives/ebs/ebs_243_sum_en.pdf.

УДК [72.03(477) + 730 (477)]»18»

ВИХОВНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА СКУЛЬПТУРИ ХІХ СТОЛІТТЯ

А. Г. Перетокін, к. і. н., доц.

Ключові слова: виховний аспект, історія, українська культура ХІХ ст., архітектура, скульптура, вивчення, використання ілюстрацій

Постановка проблеми. На початку ХІХ ст. в Україні відбувається національно-культурне відродження. Суть цього процесу полягає у відновленні національної, духовної, культурної та мовної сфер буття українського народу після їх занепаду. Відродження пов'язане із зростанням уваги до проблем, явищ та процесів, які є національно значимими, але в попередні часи свідомо чи несвідомо замовчувалися або загальмовувалися. У цей період посилюється активність національної еліти, свідомих суспільних сил, які поживляють свою діяльність у всіх сферах життя – від культури до політики. Процес відродження спирався на здобутки, традиції та досвід попередніх поколінь.

Актуальність вивчення цього періоду історії архітектури та скульптури полягає у надзвичайному національному відродженні української культури у ХІХ ст. Ця тема є особливо актуальною для студентів академії будівництва та архітектури, тому що вона безпосередньо пов'язана з їх професійною орієнтованістю. Виховний аспект використання ілюстрацій на лекціях та на семінарах підвищує ефективність вивчення цієї теми, тому що наочно знайомить студентів з шедеврами архітектури та скульптури цього періоду.

Аналіз літератури. Тема історії розвитку української культури ХІХ ст., зокрема української архітектури та скульптури, висвітлюється в академічних виданнях [5; 6] багатьох підручниках та посібниках з історії української та світової культури [1; 2; 3; 7; 9; 10 – 12; 15, 16], а також у методичних розробках кафедри українознавства Придніпровської державної академії будівництва та архітектури [4; 8; 13; 14]. Значна кількість ілюстрацій наводиться в книзі « Художня культура України»[15], але питання про використання ілюстрацій у процесі вивчення історії архітектури та скульптури ХІХ століття в цих працях не розглядалося.

Мета статті – висвітлити виховний аспект використання ілюстрацій у процесі вивчення історії архітектури та скульптури ХІХ ст. та ознайомлення студентів із шедеврами української культури та мистецтва, обґрунтувати підвищення інтересу студентів до теми внаслідок наочного знайомства з шедеврами української архітектури та монументальної скульптури ХІХ ст.

Виклад. У ХІХ ст. набуває розвитку капіталістична промисловість, зростають міста, збільшується чисельність населення, створюються культурні і навчальні центри. В містах